

Pollack Mihály öröksége a magyar historizmusban

„Pollák kitűnő építész volt, alapos ismerője a régi formáknak, működésében mindig a tiszta klasszikai alakok körében mozgott, s a mit nála láttam és tőle megtanultam az megmaradt nekem egész életemben.”

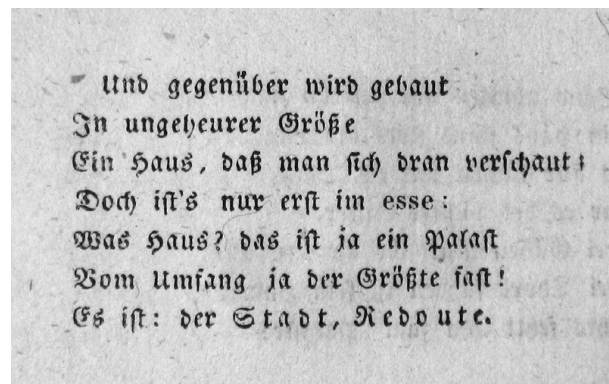
Az Ybl Miklóstól (1814–1891) sokszor idézett¹ mondat alapján gondolhatnánk, hogy a historizmus időszakában osztatlan megbecsüléssel tekintettek a klasszicizmus egyik legnagyobb építészére, Pollack Mihályra (1773–1855). A korabeli újságokat, könyveket átlapozva azonban úgy tűnik, hogy a saját korában igen népszerű építész és munkái a századközepi építészeti stílusváltás után szinte feledésbe merültek. (1. kép)²

A XIX. század elején még rajongással szeretett³ klasszicista architektúra már a 40-es években unalmasnak, egyhangúnak tűnik a közönség számára,⁴ az 1870-es években pedig kifejezetten provinciálisnak tartják.⁵ Az ország- és városleírások, a korabeli útikönyvek felsorolják a nagyobb pesti épületeket,⁶ de gyakran az építész említése nélkül. A Nemzeti Múzeum épületével kapcsolatban komoly kritikát is megfogalmaznak: „Építését Pollák nevű pesti építész vezette, de a várakozást semmi tekintetben nem elégítette ki; ez ügyetlen építész az oka, hogy a nagyszerű külalak dacára is muzeumunk izléstelen és czélszerűtlen.”⁷ A szórványosan feltűnő negatív véleményeknél talán még feltűnőbb a hallgatás,⁸ a század első felének építészeiről és műveikről sokáig szinte nem is esik szó. A magyar képzőművészeket, építészeket felsoroló két almanachból kimarad a klasszicizmus nemzedéke,⁹ a szaklapok nem emlékeznek meg a jeles évfordulókon sem róluk.

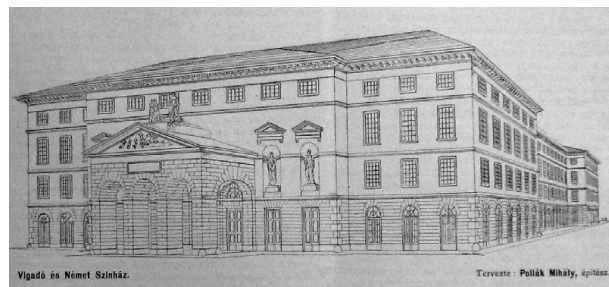
A szakírók hozzáállása az 1890-es évektől változik meg, a klasszicizmus építészeti formálását ugyan továbbra is túl egyszerűnek tartják, de felismerik saját koruk gyökereit a megelőzőben. „Működésüket művészi szempontból némileg egyoldalúnak kell is mondanunk, az úttörők érdeme tőlük elvitathatatlan” – írja Ney Béla az évtized elején.¹⁰ Hasonlóan látja H. Gaál Adorján is, akinek tollából az *Építési Ipar*ban megjelent az első cikk, mely Pollack életművét tárgyalja: „működése még híján van a teljesen kifejlődött művészeti kiképzésnek”, de „ágyát vetette meg a későbbi fejleményeknek”.¹¹ Bauer Henrik őszinte tisztelettel szemléli a régi tervlapokat és reméli, hogy az utókor majd az övéikben is hasonlóan felismeri „törekvéseink öntudatosságát és ideáljaink nemességét, mint mi most e százéves rajzok szemlélésekor felismertük Pollákéiban”.¹² A század elejét tárgyaló írások alapján úgy tűnik, még nincs közmegegyezés abban, hogy kiket tartanak kiemelkedő mesternek, de a felsorolásokban mások mellett Hild József (1789–1867) és Pollack Mihály neve minden alkalommal feltűnik,¹³ utóbbi minden bizonnyal nem kis

részben tanítványának, Ybl Miklósnak köszönhetően.¹⁴ A Magyar Mérnök- és Építész Egylet századvégi építészettörténeti kiállítása már méltó módon emlékezett meg az elődökről, az Építési Ipar beszámolójához tartozó képmelléletek fele Pollack és Hild terveit mutatta be.¹⁵ A hangulat változását mutatja, hogy a XIX. század végén Éble Gábor már melankóliával nézi a régi épületek bontását: „Nagy rombolás megy végbe most a Belvárosban. A régi Pest utolsó emlékei is összeomlanak a bontó csákány alatt, hogy a székesfőváros eme középontja az új korral új képet, az új szellemmel új külsőt kapjon.”¹⁶ (2. kép)¹⁷

A századforduló után a szakírás elkezd rendszeretesen feldolgozni a magyar építészet történetét és ekkor esztétikai értéküket újrafelismerve már magától értetődően helyet kapnak a XIX. század első felének emlékei is a nagy művek között. Kabdebó Gyula (1874–1926) Újkort tárgyaló munkájában,¹⁸ majd Petrik Albert (1876–1916) fővárosi építészettörténetéről szóló sorozatában¹⁹ és Lechner Jenő hasonló témájú könyvében²⁰ Pollack számos épületét mutatják be fénykép illusztrációkkal. 1907-ben, a *Magyar Építőművészet*ben Sándy Gyula (1868–1953) tollából megjelenik Pollack Mihály életrajza²¹ és a századelőn egyes épületeiről is születnek kisebb kiadványok és tanulmányok Ezek megjelenítése legtöbbször az adott intézmény valamilyen jubileumá-

1. kép.

2. kép.

hoz kötődik, de az építés-történettel is részletesen foglalkoznak.²² Kritikus hangot a XIX. század végétől csak a pécsi székesegyház restaurálása kapcsán találunk a Pollacki életművel kapcsolatban.²³ Általánosságban kimondható, hogy klasszicizmus építészete a XX. század elejére ismét kedvelt és megbecsült lett, Pollack fővárosi műveit már műemléknek tekintik,²⁴ az útikönyvek nem csak a Nemzeti Múzeumra, hanem palotáira is felhívják a figyelmet.²⁵

Miközben a középítésekben virágzott a historizmus és lassan elfogadottá váltak a szecessziós formák, megjelent a modernizmus gondolata is. Fülep Lajos (1885–1970) 1918-ban, a *Nyugatban* megjelent *Magyar Művészet* tanulmány-sorozata²⁶ a klasszicizmusban már a modernizmus szempontjából fontos belső értékeket emeli ki, a józanságot, racionalitást és a szerkezetiséget, Pollack építészetében – a historizmus mély elítélésével párhuzamosan – az „építészeti pianissimó”-t is. A korábbi írásokban lesajnált, igénytelennek bélyegzett Deák téri evangélikus templomról így ír: „A klasszicizáló építészek bölcsességét, feladatukkal való számot vetését, a szerkezet terén való alkalmazkodó képességét és »modernségét« kitűnően képviseli ez az egyszerű, de nemesen előkelő prédikáló terem.”

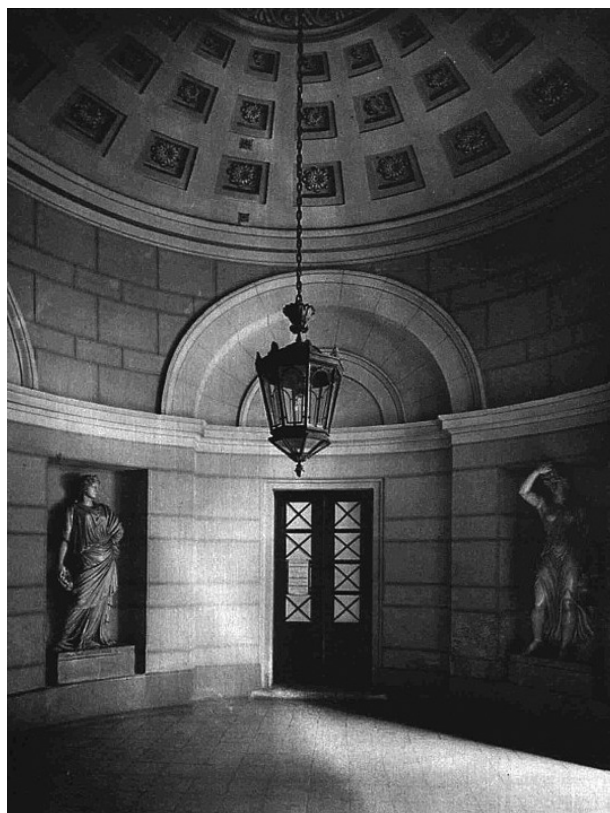
Az építész-szakmai és közérdeklődés mellett a századfordulón elkezdődött a magyar klasszicizmus művészettörténeti szempontú, tudományos igényű tanulmányozása is, Bierbauer Virgil (1893–1956) tollából 1920-tól jelentek meg, alapos levéltári-történeti kutatásra

alapozott, elemző tanulmányok.²⁷ Bierbeuer figyelme az épületkülsők általános szépségén túl a homlokzati ritmusra és harmóniára is kiterjed, megtalálja az egyéni alkotói invenció jellegzetességeit: „Folyton keresett újabb formát, fejlettebb kompozíciós módszereket, gazdagabb struktúrát”²⁸ és nemzetközi összehasonlítást is keres: „Pollack klasszicizmusát élő, eleven architektúrának (látjuk), Schinkel száraz archeologizálásával szemben”,²⁹ elsőként emeli ki és elemzi az épületek belső térkompozícióit. (3. kép)³⁰

Lyka Károly (1869–1965) 1922-ben megjelent összefoglaló munkája³¹ és Benedek Marcellné Győri Lujza 1927-es empire építészettel tárgyaló könyve³² pedig már közvetlen előzménye Zádor Anna (1904–1995) – és evel Bibó István – Pollack-kutatásának.³³

A különböző évtizedekben elhangzott és leírt jelzők és méltatásokon túl felmerül az a kérdés is, hogy a historizmus építészeti gyakorlata hogyan viszonyult Pollack örökségéhez. Az egyes formaelemek tekintetében csak bizonytalan kijelentéseket lehet tenni, hiszen egyrészt Pollack Mihály munkásságában is megtalálható a neoreneszánsz formálás csírája,³⁴ másrészt a kisebb kompozíciós egységek forrása a historizmusban ugyanúgy lehet az antik, a reneszánsz, a korabeli kortárs historizmus vagy éppen a magyar klasszicizmus valamelyik homlokzata. Például a pollacki homlokzatokon finom síkváltásokkal feltűnő Colosseum-motívumos elemek és sorolásukból összeálló nagyobb kompozíciós egységek gyakran előfordulnak a historizmusban – a korfelfogásból következően – nagyobb plaszticitással, de a közvetlen hatás nem bizonyítható.³⁵ Hasonlóan, az egykori városligeti Festetich-villa formálását is tekinthetjük a Wechslemenn-villa előképének, de felmerülhet ennek formai előképeként a mantovai San Andrea, az abbategrassói Santa Maria Nascente, vagy a lipcsei villa Meisner.³⁶

A Nemzeti Múzeum épülete (1837–1847) – történelmi szerepével szoros összefüggésben – azonban minden kétséget kizáróan nagy hatást gyakorolt a historizmus nemzedékére. A múzeum belsejében folyó munkákban – amit a szabadságharc megakasztott és csak 1860-ban indult újra – tevékenyen részt vettek, Széchenyi-termének bútorzatát Ybl Miklós,³⁷ lépcsőházának ablakait Shickedanz Albert (1846–1915) tervezte.³⁸ A gyűjtemények gyarapodása miatt többször felmerült bővítése, a század végén Theophil Hansen (1813–1891) hozzáépítés helyett csak a homlokzat kővel való burkolását javasolta, ennél nagyobb elismerést Hauszmann Alajos (1847–1926) szerint egy építész nem kaphat.³⁹ 1907-ben a Magyar Mérnök- és Építész Egylet is kiállt amellett, hogy a harmonikus egységet bővítéssel elrontani nem szabad, inkább további épület emelését szorgalmazta. „A mai Magyar Nemzeti Múzeum épületét nem lehet és nem szabad kiegészíteni, megtoldani, körülépíteni, mert mindez csak ront és egyébként is csak ephemer segítene” fogalmaztak felterjesztésükben.⁴⁰ A

3. kép.

4. kép.

Vasárnapi Ujság véleménye, hogy a „hatalmas épület ma is a legszebb s legnagyobb művészi hatású monumentális épületek egyike”⁴¹ általános lehetett.

Igazat kell adjunk azonban Bierbauer Virgilnek (1893–1956) – „Hiszen mindenki mondja: a Nemzeti Múzeum a magyar építőművészet egyik legnagyobb emléke, de sajnos azt kell hinnünk, hogy ez a köztudatba is átment szólásmondás inkább a szeretetnek, mint az igazi megértésnek forrásából fakadt.”⁴² – a Nemzeti Múzeum hatására formált múzeumok⁴³ csak annak külső portikuszos formáját veszik át, az arányok, a ritmus és a belső térszervezet tanulságai következmény nélkül maradnak. Az erőteljes homlokzati elem még a sokkal kisebb vidéki gyűjtemények épületein is feltűnik⁴⁴ és mai múzeum-képünket is meghatározza. (4. kép)

Pollack Mihály tanítványa, Ybl Miklós munkái között is nehéz mestere formálásához egyértelműen köthető művet találni, saját bérházai azonban egyértelműen ilyenek. Ybl az 1880-as években jellemző erőteljes neoreneszánsz plaszticitás helyett ezeken visszafogott klasszicizáló architektúrát alkalmazott, mintha a magának tervezett épületen – ahol nem kellett a megrendelő igényeihez igazodnia – mesterének tisztelegne. „Szigorú, egyenes jellemű, nagytudású ember volt, és én mindig örömmel emlékszem vissza a nála eltöltött időkre. Ő szíves barátsággal viszonzta hozzá való ragaszkodásomat, amit tőle megtanultam, az megmaradt nekem egész életemre.”⁴⁵

Képjegyzék

1. kép: Joseph Leyrer Pestről szóló versének egy versszaka
LEYRER, Joseph: *Der Spaziergang durch Pesth*. In: *Lebensbilder*, III. füzet. Pest, 1829. 8.
2. kép: A Régi Vigadó az Építési Iparban
A „Magyar Mérnök- és Építész Egylet” építészet-történeti kiállítása. Építési Ipar, XXXIV. (1899) 282.
Pollack Mihály: Redoute, távlati kép
1820-as évek – 1832
3. kép: A Festetich-palota előcsarnoka, Bierbauer Virgil 1925-ös pesti Pollack-palotákról szóló írásának illusztrációja
Pollack Mihály: Festetich-palota, előcsarnok Budapest, Nádor u. 9. – Zrínyi u. 8–10.
1820, 1826–1827
BIERBAUER Virgil: *Pollack Mihály, a régi pesti paloták építőmestere*. Magyar Művészet, I. (1925) 562.
4. kép: Ybl Miklós saját bérházai a Hajós utcában
Ybl Miklós: bérházak, homlokzatok Budapest, Hajós u. 5–7.
1886–1887
[Fotó: Marótyz Katalin]

Jegyzetek

- 1 Pl. NEY Béla: *Ybl Miklós*. *Vasárnapi Ujság*, XXVI. (1879) 812; IVÁN Ede: *Ybl Miklós*. *Vasárnapi Ujság*, LXI. (1914) 15. sz. 287.
- 2 LEYRER, Joseph: *Der Spaziergang durch Pesth*. In: *Lebensbilder*. III. füzet. Pest, 1829. 8.
- 3 LEYRER, 1829; *Pestse. Töredék* KAZINCZY Ferenc pesti útleírásaiból. Szerk. REXA Dezső. Budapest, Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1929. 29.
- 4 Honderú, I. (1843) 115, 830; *Életképek*, II. (1846) 572. Id. ZÁDOR Anna: *Pollack Mihály 1773–1855*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960. 61; Borostyáni Nándor publicista már a 70-es években jól látja a korszakok felfogása közötti különbséget. BOROSTYÁNI Nándor: *Ős Buda*. *Vasárnapi Ujság*, XXIII. (1876) 16. sz. 249.
- 5 *Jellemrajzok*. *Vasárnapi Ujság*, XXI. (1874) 4. sz. 55. A névtelen szerző József nádort bemutató írása úgy fogalmaz, hogy Pollack, Hild és Koch „értették meg legjobban a nádor eszméit (hogy csak poros kisvárost akart teremteni Pestből) nagyszerű épület megmontotta volna a harmóniát.”
- 6 Hunfalvy János a Ludoviceumot és a Nemzeti Múzeumot említi, Theodor Gettinger német városleírása és a – szintén a Heckenastnál, azonos képanyaggal megjelent – Cassius-féle útikönyv Pollack munkái közül a Ludoviceumot, Josephinumot, Deák téri evangélikus templomot és természetesen a Nemzeti Múzeumot sorolja fel. HUNFALVY János:

- Budapest és környéke.* Pest, Lauffer és Stolp, 1859. 123, 133; GETTINGER, Theodor: *Ungarns Hauptstädte Pest-Ofen.* Pest, Heckenast, 1866. 8, 17, 21; CASSIUS (ÁLDOR Imre): *Magyarország fővárosa.* Pest, Heckenast, 1866. 8.
- 7 CASSIUS, 1866. 8. és hasonlóan fogalmaz HUNFALVY, 1859. 123. is.
- 8 Így aztán nem véletlen, hogy amikor a régi Vigadó bontására sor kerül, azt kőanyag-árban adják el, még a faragványokat is pusztán építőanyagként értékelve. A „Magyar Mérnök- és Építész Egylet” építészeti történeti kiállításán. *Építési Ipar*, XXIII. (1899) 281.
- 9 NAGY Iván: *Magyarországi képzőművészek a legkorábbi időkől 1850-ig.* Századok, VI. (1874) 25–44, 84–102, 185–206, 285–287; *Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve 1865-66.* Magyar Képzőművészeti Társulat, Pest, 1866. 240–245.
- 10 NEY Béla: *Petschacher Gusztáv.* Vasárnapi Ujság, XXXVII. (1890) 4. sz. 56–57.
- 11 H. GAÁL Adorján: *Pollack Mihály.* *Építési Ipar*, XV. (1891) 1–3. A puritán alakítást némileg értetlenül szemlélő idézetek sora folytatható: „bizony a műérzék akkor még sokkal inkább hiányzott, mint ma”. In: *Építési Ipar*, XXIII. (1899) 281.
- 12 BAUER Henrik: *Százéves rajzok.* *Építési Ipar*, XIII. (1890). 107–108, 118–119, 132.
- 13 Pl. Hild, Pollack – *Építési Ipar*, XXIII. (1899) 255; Jung, Hild, Pollack, Zitterbart – VS (VÁRNAI Sándor): *Régi pesti építőmesterek életéből.* *Építési Ipar*, XXX. (1906) 299; A későbbiekben egyértelmű Pollack Mihály és Hild József kiemelkedő tehetsége és elsősége. Kettejük közül általában Pollackot tartják a művészileg képzetesebb és több fantáziával megáldott építésznek. SÁNDY Gyula: *Pollack Mihály élete és művei.* *Magyar Építőművészet*, I. (1907) 12. sz. 3; GÁRDONYI Albert: *Budapest története.* In: *Budapest műemlékei.* Szerk. LECHNER Jenő. Budapest, Budapest székesfőváros és a Műemlékek Országos Bizottság kiadása, 1924. 6; HAUSZMANN Alajos: *Budapest építési fejlődésének történetéből.* *Akadémiai Értesítő*, XXXV. (1925) 34–50; FÁBIÁN Gáspár építész-panteonjában már csak Pollack kap helyet a klasszicizmus időszakából. FÁBIÁN Gáspár: *Nagy magyar építőművészek.* Budapest, 1937. 5–7.
- 14 Ybl minden alkalommal a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott mesteréről, magánál őrizte a Nemzeti Múzeum terveit és H. Gaál Adorján cikkének második felét is nagyrészt tollbamondta.
- 15 *Építési Ipar*, XXIII. (1899) 120–121, 191–192, 233, 255, 263, 281–283, 290, 291.
- 16 ÉBLE Gábor: *A Károlyi grófok nagykarolyi várkastélya és pesti palotája.* Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1897. 53.
- 17 *Építési Ipar*, XXIII. (1899). 282. A folyóiratban a távlati képen kívül alaprajzot és homlokzatokat is bemutattak. A Redoute Ybl Miklós szerint is Pollack legjobban sikerült alkotása volt. FÁBIÁN Gáspár: *Nagy magyar építőművészek.* Budapest, 1936. A Nemzeti Múzeum mellett a Régi Vigadóról még a klasszicizmus „elhallgatásának” időszakában is találunk méltatást. „A korábbi német színház és redoute kettős épülete már régebbi alakjában is Pest legnagyobb építészeti emlékei közé tartozott” A *pesti új redoute épület.* Vasárnapi Ujság, IX. (1862) 1. sz. 6.
- 18 KABDEBÓ Gyula: *Az építészet története. Új-kor.* 3. Budapest, Nagel, 1907. A Magyar Mérnök- és Építész Egylet kiadásában megjelent Építő művészet története sorozat első kötetét (az Ó-kort) – mint magyar nyelvű, építészek által írt összefoglaló kiadványt – 1903-ban még „epochális haladás”-ként aposztrofálják a szakirodalomban. *Az Építő Művészet Története.* *Építési Ipar*, XXVI. (1903) 291.
- 19 PETRIK Albert: *A régi Buda-Pest építőművészete.* 1–4. Budapest, 1909–1913.
- 20 LECHNER Jenő: *A régi Pest és Buda.* Budapest, Németh József Technikai Könyvkiadóvállalata, 1922.
- 21 SÁNDY, 1907. 2–6. A cikk a *Pantheon* rovatban jelent meg, ugyanitt közölték Ybl Miklós és Wéber Antal életrajzát is. A *Pantheon* csak egy évfolyamot ért meg – így nem tudhatjuk, hogy kit tekintettek volna még méltónak a tanulmányozásra –, a *Magyar Építőművészet* későbbi évfolyamaiban a múlt feltárását a korabeli műemlékvédelem érdeklődésébe tartozó épületek ismertetése jelenti.
- 22 SCHMALL Lajos: *A budapesti József-füüárvaház története.* Budapest, 1893; LECHNER Jenő: *A „Josephinum”.* *Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye*, LI. (1917) 243–245; HITTRICH Ödön: *Deák-téri épületeink múltja.* Budapest, 1922; LECHNER Jenő: *A Magyar Nemzeti Múzeum épülete. 1836–1926.* Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete, 1927; KOVÁCS Lajos: *A régi pesti Vigadó építésének előzményei.* *Tanulmányok Budapest Múltjából*, III. (1934) 62–90; GÁRDONYI Albert: *A Rókus kórház.* *Városi Szemle*, III. (1934) 62–90; GYÖRI Albert: *Evangélikus templomművészet Pesten.* Budapest, 1935; SCHOEN Arnold: *A pesti deákteri evangélikus templom.* Budapest, Anonymus, 1939.
- 23 „Pollack pesti műépítész által e század elején végzett szerencsésnek épen nem mondható restaurálás” Vasárnapi Ujság, XXXV. (1888) 532. A pécsi székesegyházra és a Pollack által végzett felújításra Gerece Péter kutatásai irányították a figyelmet folyóiratcikkekben és önálló kiadványokban. Pl. GERECE Péter: *A pécsi székesegyház.* *Magyar Építőművészet*, XV. (1929) 980–997.
- 24 LECHNER Jenő: *Budapest műemlékei József nádor korától a főváros egyesítéséig.* In: *Budapest műemlékei.* Szerk. LECHNER Jenő. Budapest, Műemlékek Országos Bizottsága, 1924. 183–244. Ez természetesen nem jelenti még hivatalos inventarizációjukat.

- 25 THIRRING Gusztáv: *Budapest részletes kalauza*. Budapest, A Turistaság és Alpinizmus Lap-, Könyv- és Térképkiadó, 1926. 14. 42–43, 56, 58–59, 115, 116, 126. Megfogalmazása szerint „A klasszikusodó műépítészet felé hajló Pollack megalapítója lett a modern műépítészetnek”.
- 26 A tanulmányokat – a később több kiadást is megért kötet előszava szerint – még 1916-ban írta. FÜLEP Lajos: *Magyar építészet*. Nyugat, X. (1918) 8. sz.; FÜLEP Lajos: *Magyar művészet*. Budapest, Athenaeum, 1923.
- 27 BIERBAUER Virgil: *A régi Buda-Pest építésze*. Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1920; BIERBAUER Virgil: *Pollack Mihály, a régi pesti paloták építőmestere*. Magyar Művészet, I. (1925) 552–566; BIERBAUER Virgil: *Pollack Mihály nagy pesti középületei*. Magyar Művészet, II. (1926) 116–125; BIERBAUER Virgil: *Pollack Mihály nagy pesti középületei*. Magyar Művészet, III. (1927) 224–234., BIERBAUER Virgil: *A magyar klasszicizmus korának kastélyai*. Magyar Művészet, III. (1927) 465–476; BIERBAUER Virgil: *A budavári miniszterelnökségi palota*. Magyar Művészet, IV. (1928). 325–334; BIERBAUER Virgil: *A régi pesti Vigadó építéstörténete*. Tanulmányok Budapest Múltjából, III. (1934) 91–104. Bierbauer – Fülep Lajos gondolatmenetével és értékítéletével párhuzamosan – gyakran hozza pozitív példaként Pollackot a kortárs architektúra problémáit boncoló cikkeiben is, melyekben keményen ostorozza saját kora vitus-táncot járó, historizáló homlokzatokat gyártó építészetét. BIERBAUER Virgil: *A magyar építőművészet jelen állapota: modern irányú fejlődésének szükségessége és akadályai*. Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye, LXII. (1928) 325; BIERBAUER Virgil: *Korunk építészetének jövője*. Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye, LXV. (1931) 117–125.
- 28 BIERBAUER, 1925. 566. A gondolat más és más megfogalmazásban szinte minden Pollack munkásságát tárgyaló munkájában felmerül. Például: BIERBAUER, 1926. 125; BIERBAUER, 1937. 151.
- 29 BIERBAUER, 1931. 120.
- 30 BIERBAUER, 1925. 562.
- 31 LYKA Károly: *A táblabíró világ művészete. Magyar művészet 1800–1850*. Budapest, Signer és Wolfner, 1922.
- 32 BENEDEK Marcellné Győri Lujza: *Az empire építészet Pesten 1800–1849*. Budapest, Dante Könyvkiadó, 1927.
- Később az alapozó-tanulmányok után Bierbauer Virgil is megírta összefoglaló munkáit. BIERBAUER Virgil: *A magyar építészet története*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1937; BORBÍRÓ Virgil: *A magyar klasszicizmus története*. Budapest, Hungária Kiadó, 1948.
- 33 Csak a nagymonográfiákat kiemelve a gazdag kutatásokból: ZÁDOR Anna: *Pollack Mihály*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960; BIBÓ István: *Pollack Mihály*. Budapest, Holnap Kiadó, 2008.
- 34 BIERBAUER, 1925. 565; BIBÓ István: *Korai reneszánsz vonások Pollack Mihály művészetében*. In: *Budapest neoreneszánsz építésze*. Szerk. CSÁKI Tamás, HIDVÉGI Violetta, RITOÓK Pál. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2009. 43–50.
- 35 A sorolt forma egy korábbi jellegzetes megjelenési formájáról: BIBÓ István: *Az Alföld későbarokk és klasszicista építészetének néhány kérdése*. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények, XI. (1967) 3–4. sz. 525–564; BIBÓ István: *Egy sajátos későbarokk építészeti emlékcsoport az Alföldön*. Építés- Építészettudomány, V. (1973) 3–4. sz. 509–515; VUKOSZÁVLYEV Zorán: *Újabb adatok egy sajátos későbarokk építészeti emlékcsoporthoz a Dél-Alföldön*. Jelen kötetben.
- 36 GÁBOR Eszter: *A Wechselmann-villa*. In: *Ybl Miklós építés 1814–1891*. Szerk. KEMÉNY Mária, FARBAKI Péter. Budapest, Hild-Ybl Alapítvány, 1992. 101.
- 37 YBL Ervin: *Ybl Miklós*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1956. 34, 41.
- 38 LECHNER, 1927. 52.
- 39 HAUSZMANN, 1925. 37.
- 40 *A Magyar Mérnök- és Építész Egylet felterjesztése a Magyar Nemzeti Múzeum ügyében*. Építési Ipar, XLII. (1907) 492. A bővítés eseményeiről bővebben: TÖRÝ Emil: *A Nemzeti Múzeum bővítése*. Építési Ipar, XXX. (1907) 459–460.
- 41 *A Magyar Nemzeti Múzeum jubileuma*. Vasárnapi Ujság, IL. (1902) 47. sz. 762.
- 42 BIERBAUER, 1927/a. 224.
- 43 Szépművészeti Múzeum (1900–1906 Schickedanz Albert, Herzog Fülöp), Múcsarnok (1895 Schickedanz Albert), Szegedi Kulturpalota (1896 Lang Adolf, Steinhardt Antal)
- 44 Például a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum (1913: Wagner József), vagy a Mosonmagyaróvári Hanság Múzeum (1912) homlokzatán.
- 45 H. GAÁL, 1891. 3.

The Heritage of Mihály Pollack in Hungarian Historicism

Mihály Pollack (1773-1855) was one of the greatest Hungarian architects in the first part of the 19th century, the era of classicism. He was a leading participant in the Pest Bauverschönerungskomiteés (Szépítő Bizottmány), he designed many urban palaces, country residences and public buildings, such as the Hungarian National Museum. His apprentice Miklós Ybl said at the end of the 19th century: *“Pollak was an excellent architect, he had a valid knowledge in classical morphology. In his prac-*

tice he always built using pure classical forms. What I learned and saw at his side remained with me all my life.” One would think that the patrimony of Pollack and classicism had a great importance and prestige in the second part of the 19th century, in the era of historicism. Reading the old papers and articles, however, it seems that the architects of historicism devalued the previous period. As historicism began to reach exhaustion, the assessment of classicism also changed. The article attempts to introduce this shift in the comprehension through examples drawn from contemporary texts.